

ОСОБЛИВОСТІ ПОІНФОРМОВАНOSTІ ДОРΟΣЛИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ І СТАРШОКЛАСНИКІВ В СИТУАЦІЇ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ (2010-2011 РОКИ)

Л. В. ГРИГОРОВСЬКА, Н. І. ЧЕРЕПОВСЬКА

Григорівська Л. В. Особливості поінформованості дорослих громадян України і старшокласників у ситуації вибору професії (2010–2011 роки) / Л. В. Григорівська, Н. І. Черепівська // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (29–30 листопада 2012 р., м. Київ) : в 2 ч. Ч. 1. — К. : ПК ДСЗУ, 2012. — С. 49–56. — Режим доступу: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0131.pdf.

Анотація. У моніторингових дослідженнях 2008-2011 орієнтація на престижність професій розглядається як загальний механізм соціальної саморегуляції, як вірний та хибний орієнтир професійного самоздійснення. Данні розглядаються на основі розроблених стандартів міжнародної шкали престижності професій для дорослих та молоді.

Надаються особливості поінформованості дорослих громадян України і старшокласників в ситуації вибору професії (2010-2011 роки).

Ключові слова: престижність професій, динаміка престижності професій в Україні, поінформованість громадян про професії, суб'єкти ринку праці, моніторинг.

Актуальність заявленої теми зумовлюється необхідністю пошуку шляхів розв'язання суперечностей, притаманних сьогоднішньому ринку праці. Суб'єктивна складова зрушень полягає у змінах в системі координат вибору професії людиною, однією із складових якої є її, людини, поінформованість в ситуації професійного самовизначення.

У статті представлено дані, що презентують ситуацію професійного самовизначення через стан поінформованості громадян щодо різних її аспектів. Аналіз цих даних під кутом зору потреб сучасного ринку праці в Україні становить мету публікації. Порівнюються дані репрезентативних всеукраїнських опитувань дорослого населення та учнів 9-11-х класів, проведені у 2010 [1] та 2011 роках.

Стан поінформованості громадян в ситуації вибору професій як одного з чинників цього вибору вивчався на основі відповідей на запитання: “Яка саме інформація про професію була Вам відома, коли Ви її

обирали (схилялися до її вибору)?”, “Чи мали (маєте) Ви інформацію про інші професії, крім тієї, яку обрали або схиляєтеся обрати?” та “У який спосіб Ви отримували інформацію про професію, яку обрали (схиляєтеся обрати)?”.

Переважна більшість опитаних старшокласників (73,5%) відповідали на запропоновані запитання як люди, що саме зараз обирають професію, завершуючи навчання в школі. Серед дорослих 38,7% знаходились в позиції пригадування ситуації вибору професії, в якій вони перебували в минулому, 18,2% відповідали як люди, що усвідомили необхідність удосконалення в професії, 7,5% – як ті, що проходять перекваліфікацію, опановують нову професію, і 5,3% – як ті, хто прийняв рішення про необхідність змінити професію.

Отже, на момент вибору професії дорослими найбільш доступною інформацією для них були відомості про зміст праці (42,9% респондентів), умови, у яких працюють фахівці (41,9%), навчальний заклад, у якому готують спеціалістів цього профілю (33%), гарантії працевлаштування за цією професією (33%). Інші альтернативи обрали менше третини дорослих респондентів (див. Табл. 1).

Табл. 1

	Учні		Дорослі	
	'10 р.	'11 р.	'10 р.	'11 р.
навчальний заклад, у якому готують спеціалістів цього профілю	45,8	53,5	39,2	33,0
умови, в яких працюють ці фахівці	36,7	44,9	34,3	41,9
професійні цілі та завдання, які виконують ці спеціалісти	28,6	36,2	24,8	28,8
зміст їхньої праці	45,2	47,0	39,6	42,9
вимоги до особистих здібностей, які висуває ця професія	30,3	38,8	25,3	25,1
ризик, що загрожують здоров'ю тих, хто працює за цим фахом	10,6	14,1	8,0	11,7
рівень відповідальності, якого вимагає робота за цією спеціальністю	31,3	35,3	20,8	23,2
можливості кар'єрного зростання і найвищих досягнень, що їх надає ця професія	41,3	38,6	15,6	14,7
рівень престижності фахівців такого профілю	32,1	36,9	21,4	18,3

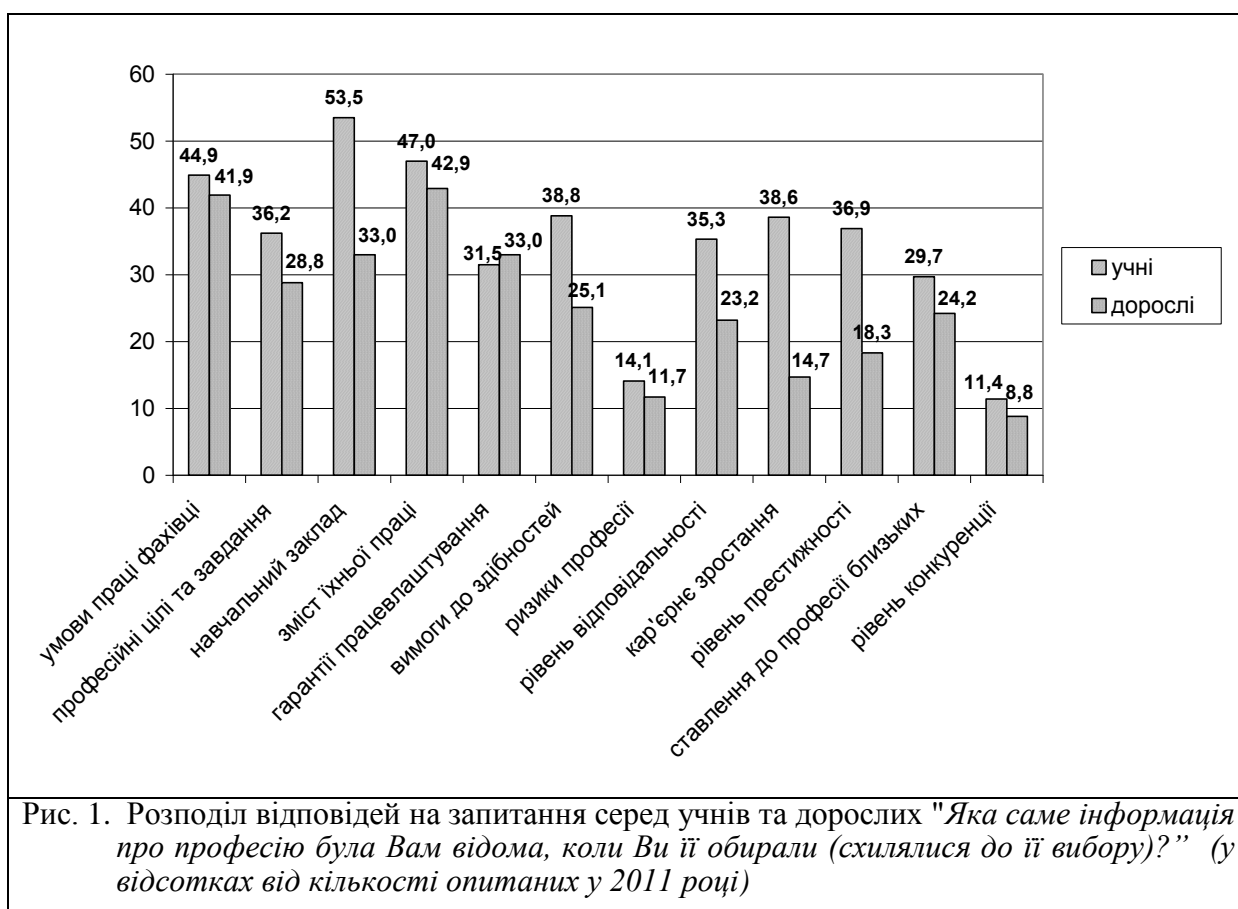
	Учні		Дорослі	
	'10 р.	'11 р.	'10 р.	'11 р.
ставлення до цієї професії близьких мені людей	26,6	29,7	22,6	24,2
гарантії працевлаштування за цією професією	33,3	31,5	30,1	33,0
рівень конкурентності на ринку праці	12,8	11,4	9,8	8,8
інше	1,6	1,1	1,7	1,3
ніякої інформації про цю професію не мав	1,7	0,7	7,2	7,7
важко відповісти	7,3	2,5	7,6	6,8

Перші три позиції, названі дорослими, також входять до першої трійки напрямів поінформованості, відзначених старшокласниками, проте розташовуються вони дещо в іншому порядку і мають більший кількісний вираз: навчальний заклад, у якому готують спеціалістів певного профілю відмітили 53,5% старшокласників, зміст праці за професією – 47%, умови, в яких працюють фахівці обраного профілю – 44,9%. Далі йдуть: вимоги до особистих здібностей, які висуває до людини професія (38,8%), можливості кар'єрного зростання і найвищих досягнень, що професія надає людині (38,6%), рівень престижності фахівців такого профілю (36,9%), професійні цілі та завдання, які виконують ці спеціалісти (36,2%), рівень відповідальності, якого вимагає робота за обраною спеціальністю (35,3%), гарантії працевлаштування за професією (31,5%). Значно менше серед старшокласників і тих, хто вважає, що на час вибору професії не мали жодної інформації про обрану професію (0,7% проти 7,7% дорослих). Найбільші розбіжності у поінформованості між дорослими, що колись перебували в ситуації вибору професії, і старшокласниками, яким його належить здійснити в близькому майбутньому, **що значною мірою пояснюють невтішні тенденції ринку праці**, зафіксовано за такими позиціями: можливості кар'єрного зростання, які надає професія (23,9%), рівень її престижності (20,6%), навчальні заклади з підготовки фахівців за обраною професією (20,5%).

Отже, **старшокласники**, згідно з їхніми оцінками, **є більш поінформованими щодо різних аспектів ситуації вибору професії порівняно із дорослими громадянами** (див. рис. 1). І в дорослій вибірці

чим молодші за віком респонденти, тим більш поінформованими порівняно із старшим поколінням вони себе вважають щодо переважної більшості аспектів ситуації професійного самовизначення.

Серед дорослих стать не має вираженого впливу на їх поінформованість в ситуації вибору професії, тоді як певні відмінності між групами респондентів з різним рівнем освіти спостерігаються. За більшістю показників дорослі з повною вищою освітою були краще поінформованими при виборі професії, ніж респонденти з нижчим рівнем освіти. Винятком є поінформованість про ймовірність працевлаштування і ставлення близьких людей до обраної професій, яка має дещо вищі значення в осіб із середньою освітою, та поінформованість про рівень відповідальності, що вимагається від фахівців обраного профілю, щодо якої було більше обізнаних серед осіб з неповною вищою освітою.

Спостерігаються певні відмінності в регіональному розрізі. Так, мешканці Заходу України порівняно із жителями інших регіонів під час вибору професії були, за їх оцінками, більше поінформованими щодо навчальних закладів, де готують фахівців обраного профілю (56,4% проти 49,9–56,2% в інших регіонах), професійних цілей і завдань, які виконують такі спеціалісти (37,3% проти 34,4–37%), умов, у яких працюють ці фахівці (47,9% проти 42,2–46,3%). Серед жителів Сходу більше тих, хто вважає себе поінформованими про рівень відповідальності, якого вимагає робота за обраною спеціальністю (40,7% проти 29,4–38,3% в інших регіонах), тоді як на Півдні порівняно з іншими регіонами більше тих, хто вважає себе поінформованим щодо гарантій працевлаштування (37,2% проти 21,1–35,8%).

Не має визначального впливу на оцінювання громадянами власної поінформованості щодо питань професійного вибору і тип поселення. Проте варто відмітити, що серед мешканців сіл більше, ніж серед жителів міст, тих, хто вважав себе поінформованим про зміст праці (48,4% і 39,9% відповідно); професійні цілі (31,1% і 28,6%), рівень престижності професії (17,5% і 16,8%). Серед мешканців міст, навпаки, більше тих, хто мав інформацію про навчальні заклади (31,2% і 31,4% відповідно), вимоги щодо відповідальності (22,7% і 22,9%) і можливості кар'єрного зростання (10,9% і 17%). Тобто міські жителі, за їхніми оцінками, краще поінформовані щодо різних аспектів вибору професії, ніж мешканці сіл.

Щодо старшокласників слід відмітити, що в учнів 10-го класу порівняно з дев'ятикласниками поінформованість зростає за більшістю показників. При цьому серед дівчат порівняно із хлопцями більшою є частка поінформованих про навчальні заклади і ставлення близьких до обраної дитиною професії. Про можливості кар'єрного зростання, рівень конкуренції в професії і зміст праці більше поінформовані старшокласники Центрального регіону, про гарантії працевлаштування – їх однолітки на Сході, про рівень відповідальності – школярі Південного регіону, що

загалом відповідає регіональним особливостям поінформованості дорослого населення.

Більшість дорослих і учнів, обираючи професію, не обмежуються інформацією лише про бажану професію. Так, загалом понад 80% дорослих і 95% школярів дають той чи інший варіант позитивної відповіді про поінформованість щодо інших професій, крім обраної.

Найпоширенішим способом отримати інформацію про професію у дорослих респондентів були спроби працювати за обраною професією (28,4%), спостерігати за роботою фахівців (30,4%), розпитування тих, хто працював (працює) за цим фахом (28,1%), спостереження за роботою фахівців за спеціальним задумом з метою професійного самовизначення (22,3%), розповіді батьків (19%). Нинішні старшокласники мають інші пріоритети щодо джерел отримання інформації. Більшість учнів використовують для пошуку інформації інтернет (55,5% порівняно з 48,8% у 2010 році), розпитування фахівців (52,2% проти 46,5%). Біля третини школярів отримують інформацію про професію від батьків (34,7% проти 33,8% у 2010 р.), спостереження (31% і 30,7%), перегляд телепередач, фільмів (29,3% і 26,8%). Кожен 10-й учень орієнтуються у виборі професії на своїх кумирів (8,3%) і героїв художніх творів (2,2%). Тобто значну частину інформації про професії старшокласники сьогодні отримують із сучасних медіа, якими дорослі користувалися для вибору професії у 2-3 рази менше. Набагато менше, ніж дорослі свого часу, використовують сучасні школярі як джерело інформації про професію спроби попрацювати за фахом (16,9% проти 30,4% серед дорослих). Більш вагомими як джерело інформації про професії стали шкільні уроки: їх відмітили 20% старшокласників, тоді як в дорослій вибірці цей показник становить 13,4%. Трохи менше учнів (11,7%) отримують інформацію про професію на екскурсіях на місце роботи. і всього звертаються До профконсультанта звертається лише 7,9% старшокласників (тобто, приблизно кожен 12-й), що менше порівняно з 2010 роком (9%).

Дівчата частіше за хлопців розпитують про професію (54,5% і 49,9% відповідно), натомість хлопці більше за дівчат, самовизначаючись щодо майбутньої професії, користуються як джерелом інформації цілеспрямованим спостереженням за роботою фахівців (34,1% і 28% відповідно).

Учні 10-х класів на підтвердження того, що цей період життя старшокласників є сенситивним щодо вибору професії, більшою мірою залучені до медіа-практик, спрямованих на вибір професії: частіше за інших шукають інформацію про професії в інтернеті (56,2% серед дев'ятикласників, 56,9% серед десятикласників і 52,5% серед випускників), переглядають телепередачі і фільми (відповідно 29,5%, 28,7%, 30%). Проте до профконсультантів дещо частіше звертаються дев'ятикласники (9,9%, 5,3%, 7,1%). Гадаємо, що наведені цифри спонукають до очевидного висновку: ***рівень охоплення старшокласників профконсультуванням слід підвищувати.***

Вищі порівняно з дорослими значення різних аспектів поінформованості школярів щодо професії знаходять своє відображення і в даних щодо проробленості професійного плану. Професійний план є інструментом обґрунтованого професійного вибору особистості, наявність в ньому більшості компонентів свідчить про його високу якість. Передусім зазначимо, що лише 8,1% школярів відповіли, що вони не мають професійного плану; серед дорослих таких відповідей утричі більше (25%). За багатьма показниками якість професійного плану старшокласників в актуальній ситуації вища, ніж професійного плану, який мали у свій час дорослі (на основі їхніх самозвітів та ретроспекції). Так, у школярів більш чіткими є уявлення не тільки про початок професійного шляху, навчальні заклади, в яких готують фахівців відповідного профілю (наявність цього компонента у своєму професійному плані зазначили 45,8% старшокласників проти 23,8% дорослих), а й про ідеал і мету, уявлення про бажані досягнення в майбутньому, в життєвій

перспективі (54,7% і 23% відповідно), уявлення про подальше кар'єрне просування (43,3% проти 19,8%), про послідовність найближчих цілей, про те, що слід робити в першу чергу (37,5% проти 26,2%), про початок професійної діяльності, перше місце роботи (35,5% проти 31,9%), бажані посади по закінченні навчання (31,2% проти 17,7%), найвищий рівень можливих досягнень у професії (24,1% проти 14%).

Майже кожен четвертий школяр (23,7%) вважає свій професійний план кращим, ніж в інших (серед дорослих таких 9,8%), 45,5% – таким, як в інших (серед дорослих – 37,8%), і лише 3,1% старшокласників визнали його гіршим (серед дорослих таких 8,4%). Тобто, понад дві третини школярів (69,2%) мають позитивну самооцінку стосовно свого професійного планування, тоді як серед дорослих кількість людей з позитивною самооцінкою з цього питання не досягає й половини (47,6%).

Завершуючи представлення даних щодо поінформованості громадян – дорослих і старшого шкільного віку – в ситуації вибору професії, що в цілому, не дивлячись на достатньо високі показники поінформованості за різними напрямками, її структура (особливо у зіставленні з структурою схильностей старшокласників [1]) така, що не відповідає запитам ринку праці настільки, щоб можна було говорити про суттєві зміни в ньому на краще у найближчому майбутньому. Потребує поліпшення профорієнтаційна робота з молоддю, в якій слід більшою мірою спиратися на результати аналізу стану і прогнозів розвитку державного і локального ринків праці, рівень конкуренції в професії. Перспективи подальшого дослідження варто спрямувати на пошук оптимальних варіантів змісту, форм і методів інформування громадян, що перебувають в ситуації вибору професії.

Література

1. **Григоровская Л. В.** Соціальна ситуація дефіцитності-престижності професій / Л. В. Григоровская, М. И. Найденов // Державна служба зайнятості України на ринку праці в умовах світової фінансово-економічної кризи: питання теорії та виклики практики : Матеріали науково-практичної

- конференції. — К. : ІПК ДСЗУ, 2009. — С. 136–143. — Режим доступу: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0091.pdf.
2. **Найдьонов М. І.** Динаміка оцінок престижності професій, що користуються попитом на ринку праці. Чинники, умови та особливості вибору професії. : інформаційний бюлетень. Листопад ' 2010 / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська ; упоряд. О. М. Лисенко ; Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. — К. : ІСПП НАПН України, 2010. — 128 с. — Режим доступу: http://profprestige.org.ua/publ/Inf_bul_2010.pdf.
 3. **Найдьонов М. І.** Престижність як аргумент вибору майбутньої професії та її динаміка протягом 2008–2010 років / М. І. Найдьонов, Л. В. Григоровська // Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (24 листопада 2011 р., м. Київ). — К. : ІПК ДСЗУ, 2011. — С. 211–221. — Режим доступу: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0109.pdf.

Literatura

1. **Нрыhorovskaja L. V.** Social'na sytuacija deficytnosti-prestyžnosti profesij / L. V. Hryhorovskaja, M. Y. Najdenov // Deržavna služba zajnatosti Ukrajinu na rynku praci v umovax svitovoji finansovo-ekonomičnoji kryzy: pytannja teoriji ta vyklyky praktyky : Materialy naukovo-praktyčnoji konferenciji. — K. : IPK DSZU, 2009. — S. 136–143. — Režym dostupu: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0091.pdf.
2. **Najd'onov M. I.** Dynamika ocinok prestyžnosti profesij, ščo korystujut'sja popytom na rynku praci. Čynnyky, umovy ta osoblyvosti vyboru profesiji. : informacijnyj bjuleten'. Lystopad 2010 / M. I. Najd'onov, L. V. Hryhorovs'ka ; uporjad. O. M. Lysenko ; Instytut social'noji ta polityčnoji psyxolohiji NAPN Ukrajinu. — K. : ISPP NAPN Ukrajinu, 2010. — 128 s. — Režym dostupu: http://profprestige.org.ua/publ/Inf_bul_2010.pdf.
3. **Najd'onov M. I.** Prestyžnist' jak arhument vyboru majbutn'oji profesiji ta jiji dynamika protjahom 2008–2010 rokiv / M. I. Najd'onov, L. V. Hryhorovs'ka // Aktual'ni problemy profesijnoji orijentaciji ta profesijnoho navčannja naseleennja : Materialy V Mižnarodnoji naukovo-praktyčnoji konferenciji (24 lystopada 2011 r., m. Kyjiv). — K. : IPK DSZU, 2011. — S. 211–221. — Režym dostupu: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0109.pdf.